

Základy využití korpusu v praxi **cjbb75**

Středa: 9.10-10.50 G13

4. 4. 2018

Korpus jako zdroj dat pro výzkum slovtvorby

<http://www.ujc.cas.cz/elektronicke-slovniky-a-zdroje/Slovník-afixu-html>

<http://ufal.mff.cuni.cz/derinet>

<https://nlp.fi.muni.cz/projects/derivancze/>

Jak zadat dotaz pro hledání slov, která mají společné slovtvorné vlastnosti

(lingvistické termíny: morfém, afix, kořen, kmen, slovní druh, substantivum, adjektivum, sloveso, ..., gramatická kategorie, rod, číslo, pád, osoba ...; termíny pro formální zadání: řetězec, token, lemma, morfologická značka/tag, pozice/atribut, hodnota, technické řešení, ...)

Adjektiva od sloves typu *koupací*

Slovní formulace – tvrzení, která musí platit, podmínka nutná/dostačující, využití regulárních výrazů a logických operací, využití filtrů, pozorování dat a úprava dotazu.

Chceme vyhledat všechna adjektiva taková, že lemma končí na *cí*.

Hledat v korpusu

Korpus:

Typ dotazu: **Lemma** ?

Dotaz:
Předchozí dotazy lze zobrazit také pomocí šipky dolů (další tip)

Slovní druh:

► Specifikovat kontext

► Omezit hledání

Korpus: syn2015 | Dotaz: *ci (480 720 výskytů) ▶ Promíchat: ✓

Výskytů: 480 720 | i.p.m. 3 981,16 (vztaženo k celému 'syn2015') | ARF 257 539,28 | Výsledek je promíchan 1 / 12 018

Výběr řádků: základní | Atributy:

☐	▲	příští sezoně v Pardubicích . Devětadvacetiletý bek se s vedením	úřadujícího	extraligového mistra dohodl na nové smlouvě . BĚL
☐	▲	odpady určitá rizika . Při elektronických aukcích dochází v průběhu	zadávacího	řízení (při sledování na portálu) k poklesu cen
☐	▲	Mussik píše : , Spousta aut , kočárů , rychle	jezdících	elektrických vozů vjížděla bez rozmyslu do hemžicíc
☐	▲	Bank ke včerejšímu dni celkem 54 tisíc klientů . O	zbývajících	36 tisíc zákazníků tedy může UniCredit dále usilovat
☐	▲	něj vede schodiště z 19 . století Kololoď a její	cestující	Cesta vzhůru Salon na horní palubě Nemůžete zablc
☐	▲	se opakovaná upozornění na osobní odpovědnost za jejich obsah ;	rozmožňovací	přístroj nepřicházel v úvahu . Tyto obecné směrnice
☐	▲	zabil ji šok . Nechal ji ležet , stále s	hoříem	oděvem , obklopenou pachem seškvařeného masa .
☐	▲	kapitalismu v Rakousku , ale přesto zůstal vášnivým idealistou ,	věřícím	v pokrok , který spatřoval především v emancipaci a
☐	▲	obývák zaplaví zlaté světlo . Mrkám , abych dostatečně zvlhčila	pálící	oči . Zornice se stáhnou , přesně , jak se
☐	▲	a bourací práce * Blok ii . Práce vnitřní a	dokončovací	* Blok iii . Vady na tepelněizolační obálce budovy ka
☐	▲	vzdělávání je zapotřebí v případě , že jsou splněny dvě	následující	podmínky (Buckley – Caple , 2004 , s. 32
☐	▲	energie : energie elektromagnetických vln a tepelné energie . Při	přepínacích	přechodných dějích vždy dochází k vyzařování elekt
☐	▲	dalším roce hodně dojíly . Zbytky ze středověčného stolu putovaly	domšcim	zvířatům , podarovány byly i stromy v zahradách , ab
☐	▲	kdy v Terryem opět zahlédl muže , který sedával u	hracích	stolu v Keithově bytě a po každém kole hbitě a
☐	▲	touží evropští muži ? Společnost , která jako první představí	fungující	přípravek proti vypadávání vlasů , udělá neskutečný

výsledek je značně přegenerovaný.

Lze dotaz optimalizovat?

Všimněte si:

	Filter	lemma	Freq	
1	p / n	domácí	24910	■
2	p / n	pomocí	15350	■
3	p / n	následující	13689	■
4	p / n	vedoucí	11597	■
5	p / n	budoucí	8049	■
6	p / n	vynikající	5245	■
7	p / n	stávající	5179	■
8	p / n	rostoucí	4725	■
9	p / n	cestující	4608	■
10	p / n	odpovídající	4321	■
11	p / n	vzdělávací	4171	■
12	p / n	rozhodující	4010	■
13	p / n	žádoucí	3592	■
14	p / n	týkající	3445	■
15	p / n	žijící	3424	■
16	p / n	související	2993	■
17	p / n	obývací	2969	■
18	p / n	věřící	2719	■
19	p / n	stojící	2600	■
20	p / n	ležící	2543	■
21	p / n	zbývajících	2530	■
22	p / n	psací	2478	■
23	p / n	existující	2475	■
24	p / n	pracující	2248	■

obývat – obývací i obývající

zbývat – zbývající

Existují dva významy

a) vlastnost vyjadřuje, že něco je určeno k tomu, co označuje základové sloveso: *obývací kuchyň* je nejen k vaření a jedení, ale i k tomu, abychom v ní *pobývali/přebývali*;

b) transpozice významu děje (vlastnost toho, který dělá to, co označuje základové sloveso): zvíře *obývající* oblast/světadíl/ ... = jde pouze o nominalizaci verba (převod/transpozici z kategorie slovního druhu).

Rozlišujeme dvě slovotvorné třídy:

-a-cí od kmene minulého/infinitivního (tzv. **adjektiva účelová**)

-aj-í-cí od kmene přítomného (tzv. **adjektiva procesuální**)

Jak formulovat dotaz?

Pokusíme se odstranit ta adjektiva, u nichž před sufixem *-cí* předchází kmenotvorný sufix přítomného kmene. Opěrným tvarem je tvar 3. osoby sg. indikativu přítomného aktiva, tedy buď *-ou-*, nebo *-í-* (před *-í-* může ještě předcházet *-j-/-uj-/-[eě]j-/-aj-*).

Co může předcházet před *-cí* při derivaci od kmene minulého? Mohou nastat případy, kdy je kmen minulý a přítomný homonymní, takže při homonymii sufixu budeme mít možnou homonymii adjektivních derivátů?

Existují v češtině slovesa, jejichž kmen minulý (opěrný tvar je l-ové přičestí) končí na *oul/il*?

Dokážete si vzpomenout?

Podívejte se do korpusu.

Dotaz je formulován slovně tak, že **chceme vyhledat všechny tvary slovesa l-ového přičestí maskulina singuláru takové, že končí na *oul* nebo na *íl***. V jazyce cql vypadá dotaz takto:

```
[lc=".*(oul|íl)" & tag="Vp[MI]S.*"]
```

Výsledek je prázdný konkordanční seznam.

Můžeme tudíž použít negativní filtr a odstranit lemmata na *.*(ou|í)ci*.

Sledujeme-li frekvenčně utříděný seznam, zjistíme, že se v něm vyskytují i adjektiva, která sice na *ci* končí, ale nejsou tvořena od sloves, a tak nespádají ani do kategorie účelových, ani do kategorie procesuálních adjektiv.

První je adjektivum *domáci* se vztahem k adverbium *doma*.

Zakončení je *áci*.

Můžeme si položit otázku, zda existují v češtině adjektiva od sloves, která končí na *áci*?

Můžeme si na ně a) zkusit vzpomenout, b) vyhledat pomocí pozitivního filtru všechna adjektiva na *.*áci* a prohlédnout si je, c) zkontrolovat, zda existují slovesné tvary l-ového

příčestí v singuláru maskulina na *.*ál* a pokud ano, tak jak se od takových tvarů tvoří adjektiva s významem účelu.

Odpověď na a): ?;

b) nalezneme pouze lemma *domáci* a kompozita se druhým členem *domáci*;

c) [*lc=.*ál*] & tag="Vp[MI]S.*"] vyhledáme 126 lemmat, přičemž vidíme, že *á* se při tvoření účelového adjektiva buď krátí (*hrát* → *hrací*, *přát* → *přací*, *sát* → *sací*,), nebo se střídá s *oj* (*stát* → *stojací*);

Dále vidíme adjektiva jako *zvířecí* a *kuřecí*, jde o jinou slovotvornou třídu (adjektiv tvořených ze substantiv označující vztah přivlastnění/podobnosti základovému substantivu), ale jde také o jiný slovotvorný typ, a sice o skupinu adjektiv tvořených příponou *-í*/konverzí ke vzoru *jarní*, přičemž základem je o skupiny substantiv skloňovaných podle vzoru *kuře* kmen rozšířený o kmenotvorné *-[eě]t-*, které alternuje s *-[eě]c-*. V případě, že se základové substantivum nesklouňuje podle vzoru *kuře*, pak se příslušné adjektivum tvoří pouze příponou *-í*/konverzí ke vzoru *jarní* (*psí*, *vlčí*, *mroží*, *kozí*, *myší*, ...).

Podívejme se, zda tato adjektiva mohou mít homonymní zakončení s adjektivy tvořenými ze sloves.

Vyhledáme pomocí pozitivního filtru adjektiva, která končí na *[eě]cí*.

Vidíme, že stejné zakončení mají i adjektiva jako *obráběcí*, *prováděcí*, *předváděcí*, *secí*, *sklízecí*, *dobíjecí*, *secí*, ...

Aplikovat operaci "filtr"

Filtr: negativní

Rozsah hledání: od: 0 do: 0, včetně KWIC

Typ dotazu: Lemma

Dotaz: *.*(ou|í)cí*

V dotazu CQL můžete vložit další řádek stisknutím klávesy Shift+ENTER (další tip)

Slovní druh: Nespecifikováno

Hledat

Celkem: 2 772 položek (56 stránek)

Filter	lemma	Freq	
1	p / n	domácí	24910
2	p / n	pomocí	15350
3	p / n	vzdělávací	4171
4	p / n	obývací	2969
5	p / n	psací	2478
6	p / n	řídící	2055
7	p / n	zvířecí	1631
8	p / n	parkovací	1481
9	p / n	dýchací	1417
10	p / n	hrací	1291
11	p / n	ovládací	1226
12	p / n	kuřecí	1187
13	p / n	přijímací	1129
14	p / n	testovací	926
15	p / n	poznávací	883
16	p / n	krycí	847
17	p / n	napájecí	843
18	p / n	měřicí	826
19	p / n	vyšetřovací	811
20	p / n	chladicí	797

Jak odstranit přegenerované doklady typu *domácí, zvířecí, kuřecí, ...?*

Ruční analýza dat.

Další nástroje pro hledání slovtvorných zákonitostí.

Vyhledávání dvojic slov podle zadání společné a odlišné části pomocí nástroje Morfio.

Morfio

<- společný odlišný Morf. specifikace: >+

vzor 1: +

vzor 2: +

Další vzor

Korpus: Frekvence vyšší než: Hledají se: Vyhodnocují se:

Velikost písmen: ignorovat

Odkaz na toto zadání: <http://morfio.korpus.cz/nfXUOR2U>

	Souhrn	Výpis	Produktivita	vzor 1	vzor
				vzor 1 ▲▼ (fq ▲▼)	vzor 2 ▲▼ (fq ▲▼)
1				adresovací (10)	adresovat (350)
2				aportovací (15)	aportovat (40)
3				aranžovací (22)	aranžovat (113)
4				aretovací (2)	aretovat (14)
5				armovací (54)	armovat (9)
6				asfaltovací (2)	asfaltovat (7)
7				auditovací (4)	auditovat (21)
8				bagrovací (2)	bagrovat (12)
9				balíčkovací (1)	balíčkovat (4)
10				balicí (183)	balit (1200)
11				balzamovací (9)	balzamovat (13)
12				barvicí (42)	barvit (478)
13				batolecí (84)	batolit (61)
14				bdící (62)	bdít (579)
15				bednicí (52)	bednit (5)
16				běhací (32)	běhat (3248)
17				bělicí (59)	bělet bělit bílit (58)
18				betonovací (2)	betonovat (70)
19				biflovací (2)	biflovat (31)
20				biřmovací (6)	biřmovat (13)
21				bivakovací (3)	bivakovat (29)
22				blednoucí (61)	blednout (406)
23				blikací (3)	blikat (484)
24				blinkací (1)	blinkat (21)
25				blogovací (23)	blogovat (49)
26				blokovací (39)	blokovat (959)
27				blyštící (40)	blyštět (113)
28				bobtnací (2)	bobtnat (137)
29				bodací (1)	bodat (379)

Jak vypadají výsledky korpusových analýz v lexikografickém díle zaměřeném na popis slovotvorných prostředků:

<http://www.slovníkafixu.cz/heslar/-c%C3%AD>

11. 4. Dú: Jak lze v korpusu vyhledat substantiva tvořená příponou –č, která označují osoby vykonávající činnost označenou základovým slovesem: *řidič, nosič, sběrač, očišťovač, hráč*, ...

Pokuste se:

- formulovat dotaz (v přirozeném jazyce a v jazyce cql);
- pozorovat korpusová data vyhledaná na základě dotazu a dotaz specifikovat;
- popsat, jaká pozorování lze využít při reformulaci dotazu/používání filtrů;
- popsat možnosti využití nástroje Morfio k vyhledání dvojic sloveso/substantivum označující člověka, který dělá to, co označuje základové sloveso typ *nosit/nosič*;
- podívejte se na heslo –č ve Slovníku afixů užívaných v češtině a porovnejte svá pozorování s tím, co se uvádí v hesle. Narazili jste v korpusových datech na něco, co by bylo v rozporu s tím, co se uvádí v textu hesla?
- Jak byste vysvětlili slova jako *držič, sedič, tiskač, snoubič, strojič*?